

Kalevalaisen säkeen, säeryhmän ja runon painavoituvuudesta

I. Säkeen painavoituvuus

Atque in genere observandum,
versus nostros aptissime semper
longiori voce, nisi alia ratio obstet,
terminari.

H. G. Porthan: De Poesi Fennica § III.

Kuunneltakoon kahta vaihtoehtoista, kalevalamitaltaan virheetöntä runonkattelmaa:

Sanoma oli jo saatu,
tuonnemmaksi viesti viety
nukkumasta neien nuoren,
katoamasta kanasen.

Jo oli sanoma saatu
viety viesti tuonnemmaksi
neien nuoren nukkumasta,
kaunihin katoamasta.

(Kalevala V: 1—4.)

Empimättä korvamme 'hylkää' edellisen, 'hyväksyy' jälkimmäisen vaihtoehdon. Miksi? Siksi että edellinen nelisäe, vaikka onkin 'mitaltaan' kalevalainen, rytmiltään poikkeaa kalevalaisista normeista: pitkät painavat tyvet (= kantasanat) ovat säkeen alussa eivätkä sen lopussa.

Walter Anderson puhuu »staccato—legato-säännöstä»: kansanrunosäkeen alkupuolisko lauletaan yleensä enemmän *staccato*, jälkipuoliskon kiinteämmin toisiinsa liittyvät tavut enemmän *legato* (Studien zur Wortsilbenstatistik, s. 186—7). Matti Sadeniemi on oivallisessa tutkimuksessaan »Die Metrik des Kalevala-Verses» (FFC 139) ristinyt »viskurilaiksi» (Wannmühlegesetz) pyrkimyksen sijoittaa pisin tyvi kalevalasäkeen loppuun ja lyhin tyvi sen alkuun: viskurin tavoin tämä sääntö lajittelee runon viljaa siten, että keveimmät 'jyvät' — yksitavuiset sanat — jäävät säkeen alkuun, kun taas painavimmat tyvet (Wurzelwörter) sinkoutuvat kauimmaksi. Tilastollis-matemaattisen menetelmänsä aseina Sadeniemi näyttää toteen, että näin ei vain näytä olevan, vaan todella on: säettyyppien 35 (sijasi levittäjäksi) ja 53 (sykysyisistä sysistä) yleisyydedellytykset ovat samat, mutta todel-

lisuudessa edellinen on kuusi-seitsemän kertaa (minun aineistoni mukaan kymmenen-yksitoista kertaa) yleisempi kuin jälkimmäinen. Säetyyppien 233 (sanat suussani sulavat), 332 (yhtenä kesäissä yönä) ja 323 (lyökäme käsi kätehen) todennäköinen esiintymissuhde olisi 210 : 171 : 100, mutta todellinen suhde on Sadeniemen aineiston mukaan 602 : 123 : 175 ja minun aineistoni mukaan 1512 : 269 : 447. Toisin sanoen: mitä alumpana lyhin ja lopumpana pisin tyvi, sitä suositumpi säetyyppi. Näin läpikotaisin.

Elmo Lindholm (»Stilistische Studien») puhuu »muodon crescendosta» tai »kasvavien jäsenten laista»: taipumus sijoittaa painavampi sana tai sanaryhmä kevyemmän jälkeen on hänen mukaansa ominainen useimmille ellei kaikille tunnetuille kielille. Ensin sanottu hallitsee tajuntaa, ja kun sama asia kerrataan uusin sanoin, on tarpeen laveampi ja painokkaampi ilmaisu, jos mieli sen kohota ensin kuullun rinnalle; kyseessä on kielen omaan tasapainotaloutteen pohjautuva ilmiö. Aarni Penttilä pani sen merkille jo vuonna 1924 tutkistellessaan Nuoressa Voimassa Juhani Ahon tyyliä, ja Sadeniemi on todennut suomen kielen alkusointufraseologian johdonmukaisesti noudattavan viskurilakia, jopa niin tarkoin, että samanpituisista sanoista matalavokaalinen sijoittuu korkeampivokaalisen jälkeen: nipin-napin, huiskin-haiskin, suin päin. Viskurilaki saa aikaan, että ruotsin 'fägel eller fisk' suomentuu 'kala vai lintu' ja ranskan 'liberté, égalité, fraternité' 'vapaus, veljeys, tasa-arvoisuus'.

»Ellei muu asianhaara estä», Porthan toteaa pitemmän sanan sijoittuvan kalevalaisessa säkeessä lyhemmän jälkeen. Joka neljäs tai viides säe (Sadeniemen aineistosta 21.6 %, minun aineistostani 23.1 %) kuuluu viskurilain vastaisiin tyypeihin 53, 422, 413, 323, 332, 215, 1232, 2132, 2123, 2213, 1313 ja 1322. Mitkä asianhaarat ovat vaatineet näin usein luopumaan 'normaalityypeistä' 35, 224, 134, 233, 125 ja 1223?¹

Runomitta on käytännöllisesti katsoen ainoa seikka, jonka pakosta säetyyppi 53 syrjäyttää säetyypin 35, ja tärkein kolmisanaisia viskurilain vastaisia säkeitä aiheuttavista tekijöistä. Seuraavien säetyyppien sanajärjestyks ei ole runomittaa loukkaamatta korjattavissa viskurilain mukaiseksi:

1. Kintahattomin kätösän (53).	6. Samolla pihalle saapi (332).
2. Sykysyisistä sysistä (53).	7. Jäi yksi nimetön sormi (1232).
3. Ulappalan ukko vanha (422).	8. Itse tuon sanoiksi virkki (2132).
4. Teräksestä tein veräjän (413).	9. Tuota itken tuon ikäni (2213).
5. Selällä meren sinisen (323).	10. Suot sulavat, maat valuvat (1313).
	11. Niin rakenti Pohjan purren (1322).

¹ Säetyyppien numerosarjat ilmaisevat tyvien tavumäärän; tätä merkitsemistapaa käytti jo Lönnrot Vanhan Kalevalan esipuheessa. Eri säetyyppien näytesäkeitä sivulla 250 Runojalan laskussa olevat yksitavuiset sanat on luettu edeltävän sanan jatkeiksi: »tapasi on taskuhunsa» 44-säkeeksi, »nyt se laski suuri laiva» 2222-säkeeksi jne. 1. runojalan daktyylit on käsitelty trokeina.

Lyhimmän sanan vaihtaminen alkuun tai pisimmän vaihtaminen loppuun aiheuttaisi, että esimerkksisäkeissä 1, 7, 8, 9 ja 11 pitkä pääpainollinen tavu joutuisi toisen runojalan laskuun ja esimerkksisäkeissä 3, 4, 5, 6 ja 10. lyhyt pääpainollinen tavu toisen tai kolmannen runojalan nousuun. Säe »sysistä sykysyisistä» on sikäli virheellinen, että viisitavuisen sanan kolmas tavu on pitempi toista tavua, eikä niin vahvasti sivupainollista tavua hevin sijoiteta runojalan laskuun.

Luontainen sanajärjestys estää varsin usein vaihtamasta 323-, 332- ja 215-tyyppisen säkeen ensimmäistä sanaa viskurilain vaatimalle paikalleen toisen ja kolmannen tyven väliin. Niinpä yhdyssanaa ei juuri milloinkaan hajoteta (tuodahan hopiatuoppi, pellavaspivon pituinen), adjektiivi- tai genetiiviattribuuttia ei kernaasti eroteta pääsanastaan (otsahan pyhän orihin, nauraisin satakin naista, viskasi Viron rajalle), ei liioin suhdetsanaa substantiivistaan eikä muita yhtä kiinteästi yhteen kuuluvia sanoja toisistaan (sulpahin suan jälestä, kolmannen vitahan vettä, tauloa taki vähäsen, läkkäme ulos pihalle). Enin osa 323- ja 332-säkeistä selittyy toisen ja kolmannen tyven luontaisesta erottamattomuudesta, kun taas 215-säkeeseen turvaudutaan melkeinpä vain silloin kun kahden ensimmäisen tyven järjestystä on mahdoton vaihtaa: joka kuu kujertamahan, Pekan kans pelanneheni, sulhon pään pesettimiksi, missä mies varaeleksen, kuin syy sanottanehen.

Viskurilaki siis pystyy määräämään esimerkiksi pääsanana ja attribuutin keskinäisen järjestyksen (itki miehet naimattomat, suuhun Antero Vipunen) mutta ei tunkemaan niitä erilleen. Voi myös havaita, että verbi toisinaan sijoitetaan säkeen alkuun ja subjekti tai objekti ja adverbiaalimääräys sen jälkeen, vaikka viskurilaki vaatisi verbin siirtämistä keskimmäiseksi sanaksi: vieretti munat vetehen, kuuluvi kumu lehosta, lieneekö minulle neittä, rikkoihe reki runolta, tuotihin olutta juoda, jne. Myös erisnimillä näyttää olevan taipumus sijoittua säkeen alkuun viskurilain uhalla: Päivilä pitoja laati, Untermon sota tulevi, Kuuttaren tytär kutovi, Osmonen orosta nousi, Osmotar pani olutta, Juuttahat suki poroa, Palvanen pajuille pääsi. Muunkinlainen korostettava sana sijoittuu joskus säkeen alkuun: lähteä luku tuleepi, kullasta kotomme myöty, täytensä eloa tuovat, vuorella venettä vesti, sulkkuiset sukat jalassa; yleisemmin on kuitenkin laulettu: tuovat täytensä eloa, vesti vuorella venettä.

Stereotyyppiset kertokuviot ovat varsinkin Inkerin runoissa usein pakottaneet tinkimään painavoituvasta sanajärjestyksestä: kosittiin kotikananen, kaupittiin kallis neito; veljille tein suuren verran, sisarille silmän kaivon; kasvattelen kaihon pojan, ylentelen armottoman; Kalervikko kylvi kauran Untamon kodan etehen, Untamoll oli musta uukko,

söi kauran Kalervikolta, Kalervoll oli kartsut koirat, mursit uukon Untamolta; en mä lähde paimenelle, paimenella on paita märkä — — minä lähdän varkahalle, varkahalla on vaate valmis; alla kuoreni asuvat — — päälläni pesän pitävät; sisaren sotahan mennä, velvyen kotihin jäädä; tanteret suliksi maiksi, sulat maat somerikoiksi; pääskylintu, päivälintu, se ihala ilmanlintu; halaistihin hauen vatsa, lohaistiin lohikalainen — — ei halaistu hauen vatsa, ei lohaistu lohikalainen. Pyrkimys kertosaäkeiden paralleeliseen sanajärjestykseen on näissä ja lukuisissa muissa tapauksissa myötävaikuttanut viskurilain vaatiman säetyypin syrjäytymiseen.

Viskurilain vastaisena tuskin voi pitää säkeensisäistä kertoa, joka käsittää kaksi painavoituvaa tai tasapainoista sanaparia: puut punalle, maat sinelle; sanan virkkoi, noin nimesi. Toisaalta on havaittavissa, että säetyyppi 2213 on enemmän kuin viisi kertaa säetyyppeä 1322 (mies makasi, vaate valvoi) yleisempi. Ei siis vain säkeenpuoliskojen sisäinen vaan myös niiden keskinäinen painosuhte on painavoituvuustendenssin säätämä.

Yhdyssanoilla on oma pulmallinen erikoisasemansa kalevala-säkeen rytmikassa. Walter Anderson ja Väinö Kaukonen ovat sijoittaneet säetyyppijärjestelmiinsä yhdyssanat jaottelemattomina; väitöskirjassani seurasin heidän esimerkkiään tosin huomauttaen menetelmän heikkouksista (Sampo-eepos s. 104). Tilastot, joissa säkeet »suovesiä, maavesiä», »sinihousut, verkaviitat» ja »pimeähän Pohjolahan» luetaan erotuksetta samaan säetyyppiin 44, ovat pahoin summittaisia, ja Matti Sadeniemi on syystä huomauttanut kerääjän kirjoitustavan monesti päässeen ratkaisemaan, mihin säetyyppiin Anderson on sijoittanut tilastoimensa säkeet (FFC 139, s. 16).

Sadeniemen mielestä tyvi ja ennen muuta 'tahtirakenne' määräävät säkeen perusrytmin; käsite 'sana', eritoten tyvien muodostama yhdyssana, on jätettävä tyyten syrjään. Esimerkiksi ns. murrelmasäkeiden ja puhtaitten trokeesäkeiden lukuisuussuhteita tutkittaessa yhdyssanat todella voi jättää huomiotta. Sen sijaan säkeiden painosuhteiden selvittely osoittaa, ettei kaksisanainen, nelityvinen säe »könöniska, keikkokaula» suinkaan ole rinnastettavissa nelisanaiseen ja -tyviseen säkeeseen »murti suuta, väänti päätä». Jollei 'tyvien' erillisyydellä ja yhdyssananomaisuudella olisi mitään eroa, niin säkeet »terve, nuori naimakansa», »terve, naimakansa nuori» ja »naimakansa nuori, terve» olisivat painosuhteiltaan tasaveroisia. Todellisuudessa 2222-säe, jonka keskellä olisi yhdyssana (terve, naimakansa nuori), on melkein yhtä ehdottomasti kielletty kuin säetyyppi 242, ja yhdyssanalla alkava 2222-säe (rajakenkä aivan raskas, savipiippu sangen saita) on suunnilleen yhtä paljon harvinaisempi yhdyssanaan päättyvää 2222-säettä (väärin katsoi väärtivaimo) kuin 422-säe on 224-säettä harvinaisempi. Walter Andersonin 44-säkeistä 41.4 % alkaa ja vain 12.8 % päättyy yhdyssanaan. Yhdys-

sanalla alkava 233-säe (kultapyörälle käkönen) on huomattavasti yhdyssanaan päättyvää 233-säettä (takki tappuransekainen) yleisempi, mutta tämä selittyy siitä, että 3+3-tavuiset yhdyssanat ovat paljon 2+3-tavuisia harvinaisempia ja että viimeksi mainituista vain pieni osa, kahden lyhytalkuisen tyven yhdistelmät (Anterus Pyhäjoelta), on sovitettavissa kalevalasäkeen loppuun.

Suurin osa niistä viskurilain vastaisista 422-, 413- ja 1322-tyyppisistä säkeistä, jotka eivät johdu runomittavirheen välttämispyrkimyksestä eivätkä kertokuvioiden sitomasta sanajärjestyksestä, päättyy yhdyssanaan: oikiasta olkapäästä, kantajani kaivotielle, pikkuisesta piimurusta, jo tulevi naimakansa, pään varalle Kaukomielen. Olisi kuitenkin liioittelua väittää runon rinnastavan nelitavuisen yhdyssanan nelitavuiseen tyveen: »ellei muu asianhaara estä», yhdyssana sijoittuu samanpituisen tyven edelle: »kuolasuiden korjeluhan»; mutta painavoituvuustendenssi on silloin niin heikko, että vähäinkin sanajärjestyksen muuttamistarve pystyy sen syrjäyttämään. Voi panna merkille, että varsin huomattava osa runomitankin vaatimista 422-säkeistä päättyy yhdyssanaan: jos on pakko tyytyä kevenevärytmiseen säettyypiin, niin kevenevyyttä pyritään mahdollisuuksien mukaan loiventamaan. Nelitavuisen tyven, nelitavuisen yhdyssanan ja kahden yhteensä nelitavuisen sanan keskinäisen painosuhteen täsmällinen määritys tuskin käy päinsä: eri yhdyssanain — esim. manalainen, maanalainen, maanvenyjä — asema on tyven ja erillisen tyviparin välisessä asteikossa perin erilainen, eikä ole ensinkään varmaa, että nykyisen kielitajumme vaaka edes lähimain noudattaa runojen syntyaikoina vallinneita normeja. Niinpä sellaiset silmään pistävän lukuisat 'säännönvastaisuudet', kuin »niin ihastui Pohjan akka», »niin rakenti Pohjan purren», »toi venehen Tuonen tytti», »etsittihin Lemmin poikaa», saattavat selittyä siitä, että säkeiden on tajuttu päättyvän yhdyssananomaiseen erisnimeen.

Viskurilakia loukkaavan säeaineiston tarkastelu valaisee mitä kiintoisimmin kalevalaisen säkeenmuodostuksen sisäistä dynamiikkaa: runomitta, kerto, alkusointuisuuspyrkimys, luontevan sanajärjestyksen tavoittelu sekä painavoituvuustendenssi kamppailevat keskenään, pieniä kauneusvirheitä suvaitaan suurempien välttämiseksi, ja niin muotoutuu monien erivahvuisten pyrintöjen resultanttina kalevalainen jalosäe. Eri muotopyrkimysten keskinäisiä voimasuhteita tuskin voi pakottaa mihinkään yleispätevään kaavaan, mutta suurin piirtein vakaita säännönmukaisuuksia on todettavissa.

Runomittasäännöt ovat yleensä muita sääntöjä ehdottomammat, mutta kuten viimeksi Sadeniemi on todennut, 'virheet' käyvät sitä suvaitummiksi, mitä lähempänä ne ovat säkeen alkua. 2., 3. ja 4. runojalan mitallisesta virheettömyydestä en ole havainnut kertaakaan tingityn viskurilain hyväksi.

Sen sijaan viskurilain mukaisen säettyypin 1223 suosinta säettyypin 1232 kustannuksella näyttää olevan suunnilleen samanvahvuista kuin pyrkimys välttää pitkää pääpainollista tavua 1. runojalan laskussa: luontainen sanajärjestys saa useimmiten ratkaista, annetaanko etusija viskurilain vastaiselle sanajärjestykselle »Jo kumu kujasta kuului», »Ei käsin ruveta ruohi» vai runomittaa lievästi rikkovalle sanajärjestykselle »Jo kuului kumu kujasta», »Ei ruohi käsin ruveta». Sadeniemi väittää, että kaksitavuisten sanain pitkiä pääpainollisia tavuja olisi 1. runojalan laskussa lähes normaali määrä ja että kartanta kohdistuisi vain kolmitavuisten sanain pitkiin pääpainollisiin tavuihin. Nähdäkseni pitkän pääpainollisen tavun kartanta 1. runojalan laskussa ilmenisi kaksitavuistenkin sanain osalta riittävän selvästi, ellei viskurilaki vaikuttaisi päinvastaiseen suuntaan.¹

Alkusointuisuuspyrkimys ohjaa kalevalaisen runon sananvalintaa, kuten Sadeniemi on osoittanut, siinä määrin, että esimerkiksi vahvasti alkusointuisia 224-säkeitä on noin 30 kertaa enemmän, kuin pelkkä kielellinen yhtensattuma edellyttäisi. Jo Europaeus pani merkille runon suosivan ensi sijassa vierekäisten tyvien alkusoinnutusta; Sadeniemi on todentanut alkusointuisuuspyrkimyksen olevan sitä heikompa, mitä kauempana tyvet ovat toisistaan. En ole kuitenkaan havainnut, että pyrkimys alkusointuisten tyvien lähentämiseen kertaakaan olisi pystynyt muuttamaan sanajärjestyksestä viskurilain vastaiseksi: mieluummin on laulettu »kerin virteni kerälle» ja »joutsenkarjan juoksetteli» kuin »virteni kerin kerälle» tai »juoksetteli joutsenkarjan».

Kalevalaisen runosanonnan sanajärjestykseikat vaativat erikoistutkimuksen. Kuten sanottu, stereotyyppisten kertokuvioiden vaatima paralleelinen sanajärjestys on etenkin Inkerissä voinut johtaa viskurilain syrjimiseen, eikä painavoitumistendenssi yleensä riitä erottamaan kahta läheisesti yhteen kuuluvaa tyveä toisistaan, vaikka se usein säätää niiden keskinäisen järjestyksen. Viskurilain paine tuntuu sitä keveämpänä, mitä loivemmin kevenevästä säettyypistä on kysymys: nelityyvisiä säkeitä, sellaisia kuin »takoi piit satoa syltä», suvaitaan varsin auliisti, jota vastoin jyrkästi kevenevää säettyyppeä »volehettomat vakaiset» siedetään vain, jos on valittava sen ja runomittarikon välillä, ja säettyypi 62 puuttuu tyyten, vaikka lukuisia kuusitavuisia sanoja voisi sijoittaa yksistään säkeen alkuun (esim. »tekemättömistä töistä»). Tutkimistani kaksityyvisistä sanoista vain 2.4 % on ristiriidassa viskurilain

¹ Olen Sadeniemen kehotuksesta tutkinut Akonlahden Trohkimaisen Soavan ja Hevaan Oleksin runoissa tavattavat 31 'valinnanvaraista' 1223- ja 1232-säettä. Akonlahdella viskurilain mukaisia 1223-säkeitä (sen nieli lohi punainen) on niukka enemmistö (8 : 7), kun taas Hevaalla suhde on huomattavasti jyrkempi (13 : 3). 'Pakollisia' 1223-säkeitä (ei ota olut hapata) on 7 ja 'pakollisia' 1232-säkeitä (ei halli valetta hauku) 22, mikä suunnilleen vastaa odotuksenmukaista suhdetta. Merkillinen mutta tämän tutkimuksen piiriin kuulumaton seikka on, että Vienassa 1232-säkeet ovat selvänä enemmistönä, Inkerissä ja Suomen-Karjalassa 1223-säkeet.

vaatimusten kanssa, kolmityvisistä säkeistä jo 20.1 % ja nelityvisistä peräti 43.2 %. Syynä on nähtävästi juuri se, että nelityvisissä säkeissä sanain painoerot ovat vähäiset, eikä kevenevä sanajärjestys niin ollen loukkaa karkeasti korvaa. Säetyyppejä 2132, 2123 ja 1232 on aineistossani yhteensä lähes kaksi kertaa enemmän kuin viskurilain mukaista säetyyppejä 1223; 2132-säe »itse noin sanoiksi virkkoi» olisi runomitan estämättä muovattavissa 1232-säkeeksi »noin itse sanoiksi virkkoi» tai 2123-säkeeksi »virkkoi noin itse sanoiksi» tai 1223-säkeeksi »noin virkkoi itse sanoiksi», mutta painavoitumistendenssi on tässä tapauksessa niin heikko, että viskurilain kannalta kartettavin mutta sanajärjestykseltään luontevin vaihtoehto on saanut etusijan. On todettavissa, että kalevalainen runo tosin suosii viskurilain mukaisia nelityvisiä säetyyppejä viskurilain vastaisten kustannuksella, mutta että vähäisetkin seikat painavat vaa'an jälkimmäisten hyväksi.

Kolme merkityksellistä pikkuseikkaa vaatii vielä huomiota: säetyyppejä 1322 kartetaan paljon jyrkemmin kuin säetyyppejä 1232, säetyyppejä 422 selvästi jyrkemmin kuin säetyyppejä 413, ja säetyyppejä 215 verrattomasti jyrkemmin kuin säetyyppejä 2123 ja 2132. Ensinmainittu seikka viittaa siihen, että pisimmän tyven sijoittaminen kesuurallisen kalevalasäkeen alkupuoliskoon lujittaa tuntuvasti viskurilain vastarintaa. Se että esimerkiksi Arhippa Perttunen viljelee niinkin 'perustelemattomia' 413-säkeitä kuin »maksoissani maan valion», »menneheltä pään mäkäisen» ja »lustus mies lujempi», jota vastoin 422-säkeisiin nähden ollaan suvaitsemattomampia, osoittanee säkeen äärimmäisten tyvien keskinäisen painosuhteen merkitsevän suhteellisesti eniten. 215-säkeen tiukan vieronnan syynä tuskin on niinkään kevenevän tyvilyhdistelmän 2+1 kuin liian jyrkästi painavoituvan tyvilyhdistelmän 1+5 karttamispyrkimys; tendenssi on niin voimakas, että se alkusointuisuuspyrkimyksen tukemana voi johtaa jopa yhdyssanan jakamiseen: vyö vaski- valittelevi, mies mahti- mahitteleisi. Seuraava, kertosaeryhmän painavoituvuutta käsittelevä luku luo lisävaloa sekä säkeen äärimmäisten tyvien painosuhteen merkitykseen että liian jyrkän painavoitumisen karttamistendenssiin.

Henrik Gabriel Porthanin vuonna 1766 esittämä teesi on osoittautunut tarkoin paikkansapitäväksi: kalevalasäkeessä pitempi *vox* on lyhemmän jäljessä, ellei muu asianhaara ole esteenä. Yhtä varauksetonta hyväksymystä ei käy antaminen Väinö Salmisen ja Väinö Kaukosen muotoilemalle säännölle: »pisimmät sanat asetettiin mieluummin säkeen loppuun, myöskin alkuun, mutta ei esimerkiksi nelitavuista sanaa säkeen keskelle». Pisintä tyveä ei sijoiteta säkeen alkuun, jos se yhtä hyvin on sijoitettavissa säkeen loppuun, ja esimerkiksi säetyypit 1232 ja 2132 ovat 'luvallisempia' kuin kolmitavuisella sanalla alkava nelityvinen säe. Säetyypin 242 puuttuminen

ei johdu viskurilaista vaan siitä, että trokeiseen kalevalasäkeeseen ehdottomasti kuuluu toisen ja kolmannen runojalan välinen kesuura.

II. Kertosäeryhmän painavoituus

Ketään ei ihmetytä, että kullakin tyvisanalla on kalevalaisen säkeen talouudessa oma 'painonsa', joka on suoraan verrannollinen sen tavulukuun. Yllättävämpää on, että kertosäkeiden muodostamassa kalevalaisen runon 'molekyylissä' eri säetyypeillä, vaikka ne säännöllisesti käsittävät neljä trokeista runojalkaa, kullakin on oma 'ominaispainonsa' ja että säkeiden keskinäiset painosuhteet varsin tarkoin määräävät niiden keskinäisen järjestyksen.

Olen haravoinut Suomen Kansan Vanhojen Runojen osissa V:2 ja VII: 2 julkaistujen lyrillisten runojen pisimmistä runomittansa säilyttäneistä toisinoista kaikki kertosäekuviot sekä täydentänyt niitä Ritvalan helkavirsien sekä eräiden muiden länsisuomalaisten runotoisintojen kertosäekuviolla, niin että kertyneitten kertosäeryhmäin ensimmäisten ja toisten säkeitten lukumäärä kohoaa yhteensä 8000:een.¹ Oheisesta taulukosta käy selville, miten monta kertaa mikin säetyyppiyhdistelmä esiintyy kyseisessä 4000:n säeparin aineistossa. Säetyypit on lueteltu keveimmästä alkaen ja painavimpaan päätyen. Kussakin vaaka- ja pystyriivin risteyksessä on /-viivan edellä asianomaisen säetyyppiyhdistelmän frekvenssiluku ja sen jäljessä käänteisyhdistelmän (pystyrivi—vaakarivi) frekvenssiluku: siten on säetyyppiyhdistelmää 2132+2123 aineistossani 5 tapausta ja säetyyppiyhdistelmää 2123+2132 2 tapausta. Painavoitumisteorian vastaiset tapaukset, joissa keveämpi säe on useammin painavamman säkeen jäljessä kuin sen edellä, on painettu lihavalla.

Tilasto osoittaa vastaansanomattoman selvästi, että kullakin säetyypillä on oma varsin kiinteä sijansa eripainoisten säetyyppien hierarkiassa ja että runoilijoilla ja runonlaulajilla on ollut sängen herkkäkorvainen pyrkimys sijoittaa kertosäkeet painavoituvaan järjestykseen. »Portit Pohjolan näkyvät, Hiiden ukset ulvottavat» kuuluu runon vaa'assa paremmalta kuin »Hiiden ukset ulvottavat, portit Pohjolan näkyvät», ja vain tämä laulajain korva-kuulolta suorittama valinta selittää, että edellinen säetyyppiyhdistelmä esiintyy tutkimusaineistossa 312 kertaa ja jälkimmäinen 142 kertaa. Säkeiden painoeron lisääntyessä niiden keskinäinen järjestys määräytyy yhä tiukemmin: yhdistelmä »meren selvällä selällä, ulapalla aukealla» tavataan 205

¹ Satoja keräysnumeroita käsittävän aineiston luettelon liitän SKS:n kansanrunousarkistossa ja Helsingin Yliopiston Kirjastossa säilytettäviin tämän tutkielman eripainoksiin.

	2132	2123	2222	1223	1313	1232	2213	233	1322	332	224	323	125	215	134	422	413	44	35	53	26	Yhteensä
2132	4/4	5/2	6/4	2/2	0/0	1/2	6/2	37/2	2/0	1/0	48/0	2/0	0/0	0/0	4/0	1/1	2/1	16/0	0/0	0/0	0/0	137/20
2123	2/5	3/3	14/6	0/0	0/0	2/2	3/0	19/4	0/0	0/0	61/5	1/0	1/0	0/0	0/0	6/1	0/0	3/0	0/0	0/0	0/0	115/26
2222	4/6	6/14	59/59	25/8	5/2	13/7	19/9	196/31	4/0	37/7	104/23	57/2	2/0	0/0	7/1	17/0	4/0	7/0	2/0	1/0	0/0	569/169
1223	2/2	0/0	8/25	8/8	0/0	11/10	6/1	32/2	1/0	1/0	82/5	14/3	0/0	0/0	4/0	3/0	1/0	7/0	4/0	0/0	1/0	185/56
1313	0/0	0/0	2/5	0/0	0/0	1/0	1/1	5/0	1/0	0/0	6/0	0/0	0/0	0/0	0/1	1/0	0/0	4/0	0/0	0/0	0/0	21/7
1232	2/1	2/2	7/13	10/11	0/1	5/5	2/0	26/2	2/2	2/0	40/1	10/1	2/0	0/0	3/0	4/0	1/0	13/0	0/0	0/0	0/0	131/39
2213	2/6	0/3	9/19	1/6	1/1	0/2	16/16	24/9	1/0	0/1	54/10	4/1	1/1	0/0	3/0	1/0	1/0	13/1	1/0	0/0	0/0	132/76
233	2/37	4/19	31/196	2/32	0/5	2/26	9/24	111/111	5/4	35/20	312/142	43/12	1/4	0/1	21/5	33/6	14/3	205/4	22/0	4/0	5/0	861/651
1322	0/2	0/0	0/4	0/1	0/1	2/2	0/1	4/5	0/0	4/0	8/0	1/0	0/0	0/0	1/1	1/0	0/0	2/0	0/0	0/0	0/0	23/17
332	0/1	0/0	7/37	0/1	0/0	0/2	1/0	20/35	0/4	5/5	60/12	8/14	0/0	0/0	4/1	11/7	0/0	28/5	1/0	0/0	0/0	145/124
224	0/48	5/61	23/104	5/82	0/6	1/40	10/54	142/312	0/8	12/60	376/376	79/67	38/18	16/5	33/9	37/15	5/6	112/17	116/8	9/3	40/1	1059/1300
323	0/2	0/1	2/57	3/14	0/0	1/10	1/4	12/43	0/1	14/8	67/79	24/24	0/0	0/0	3/0	15/15	2/4	27/8	5/0	0/0	1/0	177/270
125	0/0	0/1	0/2	0/0	0/0	0/2	1/1	4/1	0/0	0/0	18/38	0/0	0/0	2/1	1/0	0/1	1/0	1/3	2/1	0/0	7/0	37/51
215	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	1/0	0/0	0/0	5/16	0/0	1/2	1/1	0/0	0/0	0/0	0/0	1/0	0/0	3/0	12/19
134	0/4	0/0	1/7	0/4	1/0	0/3	0/3	5/21	1/1	1/4	9/33	0/3	0/1	0/0	1/1	1/0	1/0	12/0	1/0	0/1	2/0	36/86
422	1/1	1/6	0/17	0/3	0/1	0/4	0/1	6/33	0/1	7/11	15/37	15/15	1/0	0/0	0/1	17/17	5/5	6/6	2/0	1/0	0/0	77/159
413	1/2	0/0	0/4	0/1	0/0	0/1	0/1	3/14	0/0	0/0	6/5	4/2	0/1	0/0	0/1	5/5	3/3	16/6	2/0	0/0	0/0	40/46
44	0/16	0/3	0/7	0/7	0/4	0/13	1/13	4/205	0/2	5/28	17/112	8/27	3/1	0/0	0/12	6/6	6/16	65/65	59/17	7/1	0/0	181/555
35	0/0	0/0	0/2	0/4	0/0	0/0	0/1	0/22	0/0	0/1	8/116	0/5	1/2	0/1	0/1	0/2	0/2	17/59	7/7	0/0	15/8	48/233
53	0/0	0/0	0/1	0/0	0/0	0/0	0/0	0/4	0/0	0/0	3/9	0/0	0/0	0/0	1/0	0/1	0/0	1/7	0/0	0/0	0/0	5/22
26	0/0	0/0	0/0	0/1	0/0	0/0	0/0	0/5	0/0	0/0	1/40	0/1	0/7	0/3	0/2	0/0	0/0	8/15	0/0	0/0	0/0	9/74

kertaa, päinvastainen säetyypiyhdistelmä vain neljästi. 4000:sta tutkimastani säeyhdistelmästä 645 (16.1 %) on keveneväsuuntaisia; kyseessä on useimmiten kahden melkein samanpainoisen säkeen yhdistelmä.¹

On suhteellisen helposti nähtävissä, mitkä seikat vaikuttavat säetyypin ominaispainoon. Pitkät tyvet lisäävät sitä, lyhyet tyvet vähentävät. Säkeenalkuinen tyvi merkitsee enemmän kuin säkeenloppuinen ja se taas enemmän kuin säkeen keskiosa: säetyyppi 233, joka alkaa lyhimmillä tyvellä, on keveämpi kuin säetyyppi 332, joka päättyy lyhimpään tyveen, ja molempia painavampi on säetyyppi 323, jossa lyhyt tyvi on keskellä. Se seikka, että yksitavuisella tyvellä alkavat säetyypit 1223, 1232, 1322 ja 134 painavat enemmän kuin vastaavat kaksitavuisella tyvellä alkavat 2123, 2132, 2222 ja 224, osoittanee kahden ensimmäiseen runojalkaan sattuvan pääpainollisen tavun merkitsevän ylimääräistä 'kokkakuormitusta'. Kesuura, joka jakaa säkeen kahteen erilaiseen puoliskoon, lisää samaten säkeen painoa: säetyypit 413, 134, 1322 ja 2213 ovat melkein poikkeuksetta painavampia kuin muut yhtä monta tyveä sisältävät säetyypit.

Yleiskatsauksen helpottamiseksi olen ryhmittänyt säetyypit viideksi painoluokaksi:

'Raskas' painoluokka käsittää säetyypit 26 (venyn vestämöisilläni), 53 (hankavuuttasi halajat) ja 35 (venehen valittamasta).

'Keskiraskas' painoluokka: 44 (Väinämöisen soitellessa), 413 (pahimmatkin maan matoset), 422 (hivuksista hiien immen), 134 (ma lahoan lasuilla), 215 (miehen pään valottajaista) ja 125 (mies mahti- mahitteleisi).

'Keskipainoiset' säetyypit: 323 (lykkäsi venon vesille), 224 (itse vanha Väinämöinen) ja 332 (kantelen kätensä alle).

'Keskikevyt' painoluokka: 1322 (jo näkyvät Pohjan portit), 233 (varsan valjahat olalla) ja 2213 (vanhat souti, pää vapisi).

'Kevyt' painoluokka: 1232 (muut purret sotia käyvät), 1313 (ei kivellä, ei haolla), 1223 (ei ollut sitä vedessä), 2222 (airon pyyryt pyinä vinkui), 2123 (vielä jäi vähän tiloa) ja 2132 (mitä lie vedessä ollut).

¹ Sadeniemen ohjetta noudattaen olen tilastoa laatiessani jättänyt yhdyssanain erikoisuuteen täysin huomiotta. Tätä menettelyä voi puolustaa kolmeltakin kannalta: 1) yhdyssanain ja ei-yhdyssanain rajankäynti olisi usein tulkinnanvaraista; 2) yhdyssanain vaihtelevasta kiinteystä johtuu, että näköjään samanpainoisten yhdyssanain kesken on havaittavissa melkoisia painoeroja; 3) yhdyssanain huomioinnon olisi tavattomasti monimutkaistanut säeyhdistelmätaulukkoa. Toisaalta hyvin suuri osa tilaston keveneväsuuntaisista säeyhdistelmistä on vain näennäisesti keveneviä: »vihattava vierettelen, kalkutan ylenkatsottu» on viety sarakkeeseen 44+323, »lempe menköhön leselle, pahapuoli partasuulle» sarakkeeseen 233+2222. Havaintojeni mukaan esimerkiksi kertosaesjarja »kunin-gasta riikinensä, pappii kirkkokuntinensa, rystinkii hevosinensa» sijoittaa kuusitavuiseen yhdyssanaan päättyvän 224-säkeen juuri kohdalleen, keveämmän 44-säkeen ja painavamman 35-säkeen väliin. Sen todellinen ominaispaino on suunnilleen normaalin 224-säkeen ja normaalin 26-säkeen keskivaiheilla, mutta asianlaidan varmentaminen ja täsmentäminen vaatisi tapausten harvinaisuuden takia jättiläistyön, ja tulos saattaisi olla yhtä häilyvä kuin yhdyssanain kiinteys.

Olen tutkinut edellä mainittuun karjalais-inkeriläiseen lyyrilliseen säeaineistoon sisältyvät 3000 säeparia, 466 kertosaekolmikkoa sekä 128 vähintään nelisäkeistä kertosaeryhmää, jotka eivät liittyneet kaksittain yhteen, ja laskenut, minkäasteinen painavoituminen on suosituinta missäkin kertosaekkeestä toiseen tapahtuvassa siirtymässä. Vertauskohdaksi on asetettu erikseen kunkin kertosaeryhmän kohdalla eri painavoitumis- ja kevenemismahdollisuuksien todennäköinen frekvenssi (6000 säkeestä oli raskaita 5 %, keskiraskaita 17 1/2 %, keskipainoisia 38 1/2 %, keskikeveitä 21.3 % ja keveitä 17.7 %, 1398:sta säkeestä vastaavasti 5.7 %, 13.6 %, 40.6 %, 22.8 % ja 17.3 %, luettelokertojen 584:stä säkeestä vastaavasti 2.8 %, 14.2 %, 44.9 %, 19.2 % ja 18.9 %). Seuraava taulukko osoittaa, miten monta prosenttia todellisia painavoitumis- ja kevenemistapauksia on todennäköisiin tapauksiin verraten.

Kerto- tyyppi	Säe siirtymä	Painavoitumista						Kevenemistä			
		+4	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	-4	
11-kerto	(1.-2.)	26 %	91 %	191 %	162 %	113 %	46 %	17 %	4 %	0 %	
111-kerto	—>—	22 %	59 %	168 %	156 %	133 %	54 %	9 %	0 %	0 %	
Luett. kerto	—>—	0 %	143 %	157 %	181 %	101 %	53 %	13 %	0 %	0 %	
111-kerto	(2.-3.)	0 %	35 %	107 %	133 %	127 %	85 %	59 %	29 %	44 %	
Luett. kerto	—>—	0 %	0 %	68 %	114 %	129 %	118 %	68 %	24 %	0 %	
»	(3.-4.)	0 %	96 %	75 %	98 %	137 %	102 %	62 %	48 %	0 %	
»	(4.-5.)	0 %	82 %	42 %	42 %	180 %	111 %	84 %	0 %	0 %	
»	(5.-6.)	0 %	0 %	62 %	202 %	78 %	121 %	62 %	0 %	0 %	

Käy selville, että painavoituvuus on ominaista etupäässä kertosaekuvion ensimmäiselle siirtymälle; sen kohdalla luvut ovat varsin yhtäpitävät. Silmään pistävin eroavuus on, että yksinkertaisissa kertosaepareissa samoin kuin luettelokerron ensimmäisessä siirtymässä samanpainoisia säkeitä ainoastaan suvaitaan, kun taas kolmisäekerron (111-kerron) ensimmäisessä siirtymässä kahta samaan painoluokkaan kuuluvaa säettä selvästi suositaan. Tämä selittyy siitä, että kolmisäekerron keskimäinen säe havaintojeni mukaan on suhteellisen usein tarkalleen samaa säetyyppiä kuin joko ensimmäinen tai kolmas kertosae. Luettelokerron ensimmäisessä siirtymässä taas suositaan kolmenkin painoluokan painavoitumista, jota vastoin 11- ja 111-kerron vastaavassa asemassa sitä vain suvaitaan, ellei suorastaan karteta. Nämä pikku poikkeamat sivuuttaen voidaan todeta, että *kalevalaisessa runoudessa toinen kertosae on kernäimmin yksi tai kaksi painoluokkaa ensimmäistä säettä painavampi mutta ei juuri koskaan neljä painoluokkaa sitä painavampi tai enemmän kuin yhden painoluokan sitä keveämpi.*

Lievän painavoitumistendenssin voi panna merkille myös kolmisäekerron toisesta kolmanteen säkeeseen siirryttäessä. Sen sijaan luettelokerron myöhemmissä siirtymissä näytään suosittavan samanpainoisten säkeiden yhdistelmiä; neljännessä viidenteen säkeeseen siirryttäessä ilmenevä keveneminen

ja seuraavassa siirtymässä havaittava lievä painavoituminen voi olla aineiston vähäisyyden sallimaa sattumaa.

Painavoituvuus rajoittuu kertosaäkuvioihin, eritoten niiden ensi siirtymään. Tutkiessani Henrik Florinuksen kaksisäkeisiä ei-paralleelisia sananlaskuja samoin kuin karjalais-inkeriläisen lyyrillisen aineiston säeryhmänkeron kahden ensimmäisen (epäparalleelisen) säkeen painosuhteita saatoin todeta suunnilleen yhtä runsaasti keveneviä kuin painavoituvia säeyhdistelmiä. Säeryhmänkerolle, etenkin säeparinkerolle näyttää olevan ominaista tarkoin saman säetyypin kertautuminen samalla kohtaa kussakin säeryhmässä (säeparissa), esimerkiksi »kun näkisin leikattavan, vielä veistäni hioisin; tai näkisin hirtettävän, vielä nuorasta vetäisin; tai näkisin poltettavan, kekäleitä kiihottaisin» — siis 134+233, 134+233, 134+44. Suurin osa tutkimistani säeparinkerroista noudattaa tätä rytmikuvion ankaraa sidonnaisuutta.

Onko kertosaeryhmän painavoituvuus virolais-suomalainen ilmiö? Olen teoksesta Vana kannel III:1 poiminut Kuusalun etevimmän laulajan Els Mikiverin runoihin sisältyvät 517 säeparia, 257 säekolmikkoa ja 145 luettelokertoa. Niiden eri siirtymäin painosuhteet käyvät selville seuraavasta taulukosta.

Kerto- tyyppi	Säe siirtymä	Painavoitumista					Kevenemistä			
		+4	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	-4
11-kerto	(1.-2.)	0 %	77 %	122 %	104 %	169 %	47 %	26 %	10 %	0 %
111-kerto	—»—	0 %	170 %	111 %	110 %	173 %	40 %	11 %	21 %	0 %
Luett. kerto	—»—	0 %	89 %	72 %	159 %	175 %	40 %	14 %	0 %	0 %
111-kerto	(2.-3.)	0 %	43 %	98 %	75 %	161 %	82 %	58 %	64 %	67 %
Luett. kerto	—»—	0 %	44 %	50 %	84 %	191 %	97 %	14 %	67 %	0 %
»	(3.-4.)	0 %	22 %	68 %	97 %	178 %	53 %	54 %	89 %	0 %
»	(4.-5.)	0 %	0 %	90 %	72 %	173 %	101 %	27 %	0 %	0 %
»	(5.-6.)	0 %	0 %	111 %	53 %	194 %	53 %	56 %	0 %	0 %

Kuusalun kertosaäkuviot poikkeavat suomalaisista sikäli, että niissä samanpainoisten säetyyppien yhdistelmät ovat verrattomasti suosituimmat. Siirtymä ensimmäisestä kertosaäkeestä toiseen on kuitenkin selvästi painavoituva; kevenevää säeyhdistelmää kartetaan Kuusalun runoissa suunnilleen samassa määrin kuin karjalais-inkeriläisessä aineistossa.

Eri säetyyppiyhdistelmäin suosintaan ja kartantaan vaikuttavat siis ratkaisevasti niiden painosuhteet, mutta on muitakin huomionarvoisia tekijöitä. Vanhastaan on tähdennetty ns. murrelman merkitystä kalevalaisen runon rytmilliselle vaihtelevuudelle. Väinö Kaukosen mukaan 49.3 % Vanhan Kalevalan säkeistä on murrelmaisista, toisin sanoen niissä kaksi- tai useampitavuisen sanan pääpainollinen tavu on runojalan laskussa. Matti Sadeniemen tilaston mukaan Arhippa Perttusen säkeistä 48.6 % ja inkeriläisestä säeaineistosta tasan 50 % on murrelmasäkeitä. Minun tutkimusaineistossani niitä on 48 %. Se että puhtaita trokeesäkeitä ja murrelmasäkeitä on par-

haassa kalevalaisessa runossa melkein tarkalleen yhtä paljon, ei varmaan ole satunnaista.

Matti Sadeniemi on jaotellut kalevalaiset säetyypit kolmeksi pääryhmäksi: neljä kaksitavuista tahtia sisältäviä trokeesäkeitä hän nimittää A-tyypeiksi, kaksi- ja kolmetavuisten tahtien muodostamia murrelmasäetyyppejä 233, 332 ja 323 B-tyypeiksi sekä kaikkia myös yksitavuisen tahdin sisältäviä murrelmasäkeitä C-tyypeiksi. Nähdäkseni murrelmasäkeiden jaottelu siten, että esimerkiksi säetyypit »selvällä meren selällä» ja »selvä mies meren selällä» joutuvat eri pääryhmiin, ei osu täysin oikeaan. Olennaisin murrelmasäkeiden jakoperuste näyttää olevan kesuura: säetyypit 1313, 1322, 2213, 134 ja 413 ovat — kuten Sadeniemi sivulla 18 huomauttaa — sikäli sukua puhtaille trokeesäkeille 2222, 224, 422, 44 ja 26, että toisen ja kolmannen runojalan rajalla oleva kesuura jakaa ne kahdeksi säkeenpuoliskoksi. Kyseessä on itse asiassa dipodinen säe; keskitaitteen ehdottomuutta ilmentää säetyypin 242 täydellinen puuttuminen samoin kuin se, että säetyypin 26 kuusitavuisen sanan kolmas tavu ei kesuuran jälkeiseen nousuun sattuvana saa olla lyhyt (Sadeniemi s. 76). Seuraava tilasto osoittanee, että kesuurallisilla murrelmasäkeillä todella on eräänlainen väliasema puhtaiden trokeesäkeiden ja puhtaiden murrelmasäkeiden antagonismin puitteissa.

Nimitän homotyyppiseksi kahden puhtaan trokeesäkeen, kahden puhtaan murrelmasäkeen tai kahden kesuurallisen murrelmasäkeen yhdistelmää: tao mulle viiet vitjat, kuuat kultarenkahaiset. Semityyppinen on säeyhdistelmä, jonka toisena komponenttina on kesuurallinen murrelmasäe ja toisena puhdas trokee- tai murrelmasäe: toisin ennen miun isoni, toisin valtavanhempani; heterotyyppinen taas puhtaan trokeesäkeen ja puhtaan murrelmasäkeen yhdistelmä: kunne läksit, Väinämöinen, urkenit Uvantolainen. Luettelen suosituimmuusjärjestyksessä säeyhdistelmät, joiden todennäköinen frekvenssi on vähintään 8 ($2 \frac{0}{100}$ koko aineistosta); vertausluvun osoittaja ilmaisee kyseisen säeyhdistelmän todellisen, nimittäjä sen todennäköisen frekvenssin (4000 kerrottuna kummankin säetyypin %-lukujen tulolla). Yhdistelmätyypin määräämään sarakkeeseen on merkitty, montako painoluokkaa painavoituva (+) tai kevenevä (—) säeyhdistelmä on kyseessä.

	Hom	Sem	Het		Hom	Sem	Het	
44+35			+1	59/13	1223+224		+2	82/35
224+26	+2			40/12	2222+1223		+0	25/11
233+44			+2	205/70	332+44		+1	28/13
224+125			+1	38/13	2132+224		+2	48/24
2123+224			+2	61/21	44+44	0		65/34
2222+332			+2	37/13	233+134	+2		21/11
224+35			+2	116/41	2222+2213	+1		19/10
2222+233			+1	196/70	323+323	0		24/13
2222+323			+2	57/21	224+134	+1		33/18
2132+233	+1			37/15	233+413	+2		14/8

323+332	—0		14/8	134+224	—1	9/18
2213+224	+1		54/31	125+233	—2	4/8
2222+2222	0		59/34	413+224	—1	6/13
1232+233	+1		26/16	134+233	—2	5/11
1232+44		+3	13/8	233+2213	—0	9/20
2222+1232		+0	13/8	233+2222	—1	31/70
1232+224		+2	40/25	422+224	—1	15/35
2222+422	+3		17/11	224+413	+1	5/13
332+224		+0	60/40	44+332	—1	5/13
233+422		+2	33/22	44+323	—1	8/21
233+224		+1	312/223	413+233	—2	3/8
1223+233	+1		32/23	224+2213	—1	10/31
125+224		—1	18/13	224+332	—0	12/40
2123+233	+1		19/14	323+233	—1	12/42
233+332	+1		35/26	233+2123	—1	4/14
35+44		—1	17/13	422+233	—2	6/22
2213+44	+2		13/10	224+2123	—2	5/21
323+44		+1	27/21	224+2222	—2	23/109
2213+233	+0		24/20	2222+44	+3	7/34
224+323		+0	79/66	35+224	—2	8/41
224+224	0		376/348	44+224	—1	17/109
224+422	+1		37/35	2222+35	+4	2/13
224+44	+1		112/109	224+1223	—2	5/35
233+323	+1		43/42	233+2132	—1	2/15
323+224		—0	67/66	233+1232	—1	2/16
332+323	+0		8/8	44+2213	—2	1/10
2222+224	+2		104/109	323+2222	—2	2/21
2213+2222		—1	9/10	233+1223	—1	2/23
1232+2222		—0	7/8	26+224	—2	1/12
233+35	+3		22/26	44+233	—2	4/70
233+233	0		111/134	224+1232	—2	1/25
332+233	—1		20/26	26+233	—3	0/8
1223+2222		—0	8/11	35+323	—2	0/8
224+233		—1	142/223	44+1232	—3	0/8
1223+44		+3	7/11	44+1223	—3	0/11
323+35	+2		5/8	422+2222	—3	0/11
233+26		+3	5/8	35+2222	—4	0/13
413+44	+0		6/11	224+2132	—2	0/24
422+44	+0		6/11	35+233	—3	0/26
44+422	—0		6/11	44+2222	—3	0/34
332+2222		—2	7/13			

Havaitaan, että 1—2 painoluokkaa painavoituvat heterotyypiset säeyhdistelmät ovat varsin yhtenäisenä ryhmänä tilaston kärjessä ja että vastaavat semityypiset yhdistelmät muodostavat toisen ryhmän, jonka suosio on lähes kaksi kertaa odotuksenmukaista frekvenssiä suurempi. Kevenevistä säeyhdistelmistä näyttävät semityypiset suvaituimmilta. Täsmällisemmän kuvan eri tekijäin osuudesta säeyhdistelmäin suosintaan ja kartantaan suo seuraava koko aineiston pohjalta laskettu yhteenveto, josta ilmenee eri säeyhdistelmätyyppien lukuisuus todennäköiseen frekvenssiin verrattuna.

	+4	+3	+2	+1	+0	0	—0	—1	—2	—3	—4
Het.	22 %	107 %	247 %	193 %	145 %		79 %	66 %	15 %	4 %	0 %
Sem.	0 %	118 %	140 %	145 %	182 %		67 %	40 %	23 %	7 %	0 %
Hom.	25 %	68 %	103 %	118 %	118 %	118 %	118 %	26 %	19 %	1 %	0 %

Ei voi sanoa kalevalaisen runon jyrkästi suosivan heterotyyppisiä säeyhdistelmiä homotyyppisten kustannuksella: edellisiä on noin 20 % enemmän ja jälkimmäisiä noin $17\frac{1}{2}$ % vähemmän, kuin mekaaninen sattuma edellyttäisi. Sen sijaan on ilmeistä, että painavoitumistendenssi tuntuu eri säeyhdistelmätyypeissä varsin erilaisena. Kun on kysymyksessä heterotyyppinen tai semityyppinen säeyhdistelmä, niin erivahvuiset painoerot vaistotaan varsin herkästi: heterotyyppinen säeyhdistelmä saa kernaasti olla hieman jyrkemmin painavoituva kuin semityyppinen. Sitä vastoin näyttään homotyyppisiä säeyhdistelmiä suvaittavan jokseenkin tarkalleen samoin, olivatpa ne heikosti keveneviä, tasapainoisia, heikosti painavoituvia tai 1—2 painoluokkaa painavoituvia. Aikaisemmin esittelemäni virolaisen säeaineiston tasapainoisuutta suosivat painosuhteet selittyvät nähtävästi sikäläisen trokeetoitoisen säepariaineksen yleisestä homotyyppisyydestä.

Eri säetyyppien yhdistelmäisyyteen on tietenkin vaikuttamassa joukko muitakin tekijöitä kuin painosuhteet sekä homo-, semi- ja heterotyyppisyys. Se, että säeyhdistelmät sellaiset kuin 35+26, 26+35, 125+26, 44+35, 44+53, 413+44 ja 224+26 ovat osaksi odotuksenvastaisestikin poikkeuksellisen suosittuja, johtuu painosuhteiltaan sopivien jälkisäe-vaihtoehtojen niukuudesta. Valinnan varaa rajoittavat eräät kohta esiteltävät rytmillisen vaihtelevuuden tendenssit; mitä tulee homotyyppiseen säeyhdistelmään 224+26, niin se, että 6-tavuisen sanan kolmas tavu korostuu voimakkaammin kuin pääpainollinen ensi tavu, mahdollisesti lähentää 26-säetyyppeä murrelmasäkeihin. Toisaalta kuitenkin säeyhdistelmä 44+26 on jyrkästi kartettu. Tämä kenties liittyy samaan trokeisen yksitoikkoisuuden karttamistendenssiin, joka saanee aikaan, ettei nelitavuiseen sanaan päättyvä säe kernaasti saa nelitavuisella sanalla alkavaa jälkisäettä eikä kahteen kaksitavuiseen sanaan päättyvä säe kahdella kaksitavuisella sanalla alkavaa jälkisäettä. Tendenssi ei ole jyrkkä, vaan esimerkiksi identtiset säeyhdistelmät 44+44 ja 2222+2222 ovat suhteellisen suosittuja.

Jokin nykyisen rytmitajumme tavoittamattomiin jäävä ennakkoluulo vaatii edelleen, ettei kolmitavuiseen sanaan päättyvän säkeen jälkisäe saisi päättyä viisitavuiseen sanaan: »pani paitansa pajaksi, turkkinsa tuhuttimeksi» ei ole kaikkein moitteettominta kalevalarunoa. Säetyyppien 125 ja 215 seitsemästäkymmenestä pääsäkeestä vain yksi päättyy kolmitavuiseen sanaan, säetyypin 35 233:sta pääsäkeestä 36. Kun kaikista tutkimistani pääsäkeistä 38.3 % päättyy kolmitavuiseen sanaan, niin 125:n, 215:n ja 35:n edellä niitä on vain 12.2 %; kartantatendenssi on siis varsin jyrkkä.

Heikompana ilmenee kaksi- ja nelitavuiseen sanaan päättyvien säkeiden kombinoinnin karttamista. Moiset yhdistelmät ovat melko usein hieman kartetumpia kuin muut paino- ja tyyppisuhteiltaan tasaveroiset säeyhdistelmät.

Tämän kanssa näyttää olevan ristiriidassa se, että säetyyppien 44 ja 134 pääsäkeinä suositaan säetyyppejä 1232, 2132 ja 332, mutta kartetaan säetyyppejä 1223, 2123 ja 323. Olisiko yhdistelmä »selvällä meren selällä, ulapalla aukealla» kenties liian heterotyyppinen liittäessään kaksinkertaisesti murrelmaiseen 323-säkeeseen säntillisimmän trokeekertosakeen?

Varsin tiukka on seuraava sääntö: viisi- tai kuusitavuiseen sanaan päättyvä säe saa tavallisesti jälkeensä yksi- tai kaksitavuisella sanalla alkavan kertosakeen. Poikkeuksia sallitaan säetyypin 35 suhteen: se voi itse olla jopa 26:n jälkisäkeenä ja sen jälkisäkeenä on melko usein 44 tai 35, kun painavoituvuustendenssin edellyttämä 26 on perin harvinainen ja 53 vielä jyrkemmin kielletty.

Kun kalevalaisen runon myöhäiset jäljittelijät kuvittelevat voivansa sijoittaa jäljekkäin säkeen kuin säkeen ja kun varhaisemmat 'alkumuotojen' sommittelijat katsoivat mahdolliseksi yhdistellä mielensä mukaan eri toisintojen kertosakeitä, niin vanhan runon jalostuneiden 'hienomekanismien' ja erityisesti kalevalaisen säkeenkerron salaisen 'biokemian' tutkimus osoittaa, miten vähän sattumanvaraista ja mielivaltaista klassillisen kalevalarunon 'muoto' todellisuudessa on ja miten sen rytmille on ominaista samalla kertaa ankara ja vapaa säännönmukaisuus.

Painavoituvuustendenssi on osoittautunut yhdeksi säeryhmänkin vaikuttavimmaksi rakennelaiksi. Se on sukua 'kertosäkeiden keskinäisen vastaavuuden laille', jonka Wolfgang Steinitz totesi tutkiessaan Arhippa Perttusen runojen kerrollisuutta (FFC 115): jälkisäkeen on sisällettävä vastine jokaiselle pääsäkeen nimi-, laatu- ja lukusanalle, eikä se saa sisältää muuta kuin pääsäkeen sanain kertosanoja ja niiden attribuutteja. Se, että jälkisäkeessä usein on vähemmän ja ani harvoin enemmän sanoja kuin pääsäkeessä, voidaan selittää yhtä hyvin 'kertosäkeiden keskinäisen vastaavuuden lain' kuin painavoitumistendenssin vaikutukseksi. Sen sijaan se, että esimerkiksi säetyypeillä 233 ja 224 tai 44 ja 35 on pyrkimys sijoittua tiettyyn järjestykseen, ei selity kertosaikkeiden keskinäisen vastaavuuden säännön pohjalta. Nähdäkseni painavoituvuus on perusilmiö: se, että pääsäkeen pronominit, verbit ja partikkelit usein jäävät jälkisäkeessä vastineetta, on tämän yleisen rakennelain heijastusta. Vapaampirytmisessä proosanonnassa painavoituminen saadaan aikaan lisäämällä myöhemmin kuvion sanojen lukumäärää tai pituutta tai molempia. Kahdeksantavuisten kalevalasäkeiden puitteissa painavoituvuuspyrkimys oli toteutettava sijoittamalla jälkisäkeeseen raskaimmat mutta silloin myös pakosta harvemmat sanajärkäleet.

III. Runon painavoituvuudesta ja muista rakennelaeista

»Suomalainen kertomarunous seuraa — — ankaria lakeja. Jokainen runo jäsenyy alajaksoihin, yksikköihin, joista pienin on säkeistö; eräät jaoituvat myös suurempiin jaksoihin, joista edellä on käytetty nimitystä näytös. Runoilla on siis pohjapiirustus, kaava. Tutkija, joka vertailee keskenään eri runojen kaavoja, voinee niiden erikoistunnusmerkkeihin tukeutuen päätyä puhumaan eri aikakausien, ehkäpä eri runoilijakoulukuntien, ehkäpä, ainakin teoriassa, eri runoilijayksilöidenkin tuntemista ja käyttämistä rakennelaeista. Tätä tietä päästäneen, kun avuksi otetaan myös runojen aiheiden ja ideoiden analyysi, selvytyteen koko kertovan runouden yleisestäkin laadusta.»

Martti Haavio on »Kirjokansi»-antologian selitysosassa rohkeasti hahmotellut ns. struktuurianalyysin suuria linjoja; hänen julkaisemansa kokoelma »omien rakennelakiensa alaisuuteen palautettuja kansanrunoja» merkitsee mitä mieltäkiinnittäväntä etenemisyrittystä suuntaan, joka ei aikaisemmin ole saanut osakseen tutkijain huomiota, niin oivallisia viitteitä kuin Axel Olrikin teesit 'epiikan laeista' olisivat jo 44 vuotta sitten suoneet kalevalaisen runoston rakenneanalyytiselle tarkastelulle.

Haavio näyttää, teoreettisesti asiaa laajemmin perustelematta, päätyneen käsitykseen, että useimmille kalevalaisille runoille on ominaista kerrannais-symmetria, käyttääkseni tällaista arkkitehti Olli Kuusen ehdottamaa ja tri Sadeniemen hyvänä pitämää termiä. Hänen analyysinsä mukaan esimerkiksi Piispa Henrikin surmavirsi käsittää $5 \times 3 \times 8$ säettä, Meren kosijat $5 \times 3 \times 4$ säettä, Anterus Pyhäjoelta $5 \times 4 \times 4$ säettä, samoin Vesitiellä viipynyt; Miehen-tappaja-neidon runossa on $3 \times 4 \times 4$ säettä, Katrin ja Riion pojan runossa $4 \times 3 \times 4$ säettä, Kaukomielen runossa $3 \times 6 \times 6$ säettä, Elinan surmassa $5 \times n. 8 \times 6$ säettä, Jumalanpojan laivaretkessä viisi säkeistöryhmää, joihin kuhunkin kuuluu kaksi 6-säkeistä ja yksi 3-säkeinen säkeistö, ja niin edelleen. Väinämöisen kanteleensoitto jakaantuu yhdeksäksi 9-säkeiseksi säkeistöksi, joista useimmat näyttävät olevan rakennetta 3×3 . Lyyrilliset runot ovat enimmäkseen 8-säkeisiä tai sitten 3×5 -säkeisiä tai $6+6+4$ -säkeisiä. Häärunot ja osa rukousloitsuista rakentuvat Haavion mukaan 8-säkeisistä säkeistöistä, eepilliset runot 4-, 5-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10- tai 12-säkeisistä säkeistöistä, ellei kyseessä ole monimutkainen erikoiskaava [esimerkiksi Silta ja kirkko -legendassa $2 \times (7+3+6+3) + 7$].

Olen esittänyt käsitykseni säkeistöteoriasta Suomalaisen Suomen numerossa 7/1952. Voinee pitää selvitettyinä, että useimmat kalevalaiset runot ovat hyvällä tahdolla mukautettavissa johonkin säkeistökaavaan, yhteen helpommin kuin toiseen. Jos kuitenkin jaksottelee parhaita kansanomaisia

toisintoja Haavion säkeistöjaotusta vastaaviksi säkeistöiksi, näistä keskimäärin vain 15 % täsmää lisäilemättä ja karsimatta Haavion otaksumaan kaavaan tai yleensä johonkin kaavaan. Joissakin tapauksissa säkeistöjen pituus vaihtelee — kuten Aarni Penttilä otaksui Virittäjässä 1952 s. 118 — osapuilleen normaalian jakautumisen lain mukaisesti, joissakin siitä jyrkästi poiketen (esim. Tuonelassa käynnin toisinnot I 351, 354, 358, 361, 362, 365, 366, 370, 376 ja 377 jakaantuvat seitsemäksitoista 8-säkeiseksi, viideksitoista 3-säkeiseksi, kolmeksitoista 4-säkeiseksi, yhdeksitoista 6-säkeiseksi, kymmeneksi 5- ja 7-säkeiseksi, yhdeksäksi 2-säkeiseksi, kuudeksi 9- tai vähintään 10-säkeiseksi, kahdeksi 1-säkeiseksi säkeistöksi — Haavion julkaisemassa normaaliasussa on yhdeksäntoista 6-säkeistä säkeistöä, missään kansanomaisessa toisinnossa ei ole enempää kuin kolme säkeistöistä 6-säkeisiä). Nähdäkseni olisi osoitettava edes yksi runo, jonka pari toisistaan riippumatonta kansanomaista toisintoa edes 50 %-sesti noudattaisi samaa säkeistökaavaa, jotta säkeistöllisyshypoteesi menettäisi nykyisen deduktiivisen näkemyksen luonteensa; 20. vuosisadan runousoppineiden tietoisesti tai tietämättään uudenaikaiseen säkeistösymmetriaan sopeuttamalla 'normaaliasuilla' tuskin on täyttä todistusvoimaa. Poikkeusasemassa ovat kertauslaulut, joita Haavio osuvasti luonnehtii 'jäykkien kaavojen runoudeksi', sekä lyhyet lyyrilliset runot, joiden symmetria samoin on parallelismin säätelemää.

Havaintojeni mukaan kansanrunon loogisessa jaotuksessa, sen sisäisessä arkkitehtuurissa on useammin vallitsevana painavoituvuuden kuin tasapainoisuuden periaate, pikemmin kasvavien kuin symmetristen jäsenten laki. Tämä ilmiö on tuskin siten tilastollisesti osoitettavissa kuin säkeen ja kerto-säeryhmän painavoituvuus. Vaikka saman aikakauden runojen kesken voitaneen todeta pohjakaavauksen yhtäläisyyksiä, niin ainakin jokainen laajahko runo, kertauslauluja lukuunottamatta, on rakenteeltaan ainoalaatuinen kokonaisuus. Muutaman yksityistapauksen tarkastelu vienee siksi varmemmin perille kuin summittaiset yleistykset.

Väinämöisen ja Joukahaisen runo alkaa kevytrakenteisellä johdantosäkeistöllä, jonka painavin kertokuvio on lopussa: Ontrei Malisen mukaan »vesa kasvoi vempelistä, haavat aisoista yleni, pajupehko rahkehista», Hevaan Varvaanan mukaan »veri kiehui vempelistä, rasva rahkehen nenästä, puna aisasta putosi». Ensi näytös alkaa lyhyin repliikein, jatkuu lavein kerskausrepliikein ja päättyy yhdenmukaisesti sekä Vienassa että Inkerissä 12—15-säkeiseen säeryhmänkertoon: »lauoi nuoren Joukamoisen — lauoi Joukamoon oroisen — satulan — ruoskan — jousen — nuolet Joukamoisen . . .» Tämän siihen mennessä painavimman säkeistön — jos on lupa käyttää tiukan saumattomasta loogisesta kokonaisuudesta tätä nimitystä — jälkeen runon parallelismi yhä kiinteytyy ja painavoituu: 2. näytös käsittää kolme

keskenään symmetristä sananvaihtoa, joista viimeinen johtaa lunnastarjouksen hyväksyntään ja 'pyhiin sanain' pyörtämiseen. Inkeristä tämä itessään kerrannaissymmetrinen, mutta runon kokonaisrakenteessa jyrkkää painavoitumista merkitsevä kertauskuvio puuttuu; sen sijaan Joukamoisen ja hänen varusteidensa vapautus on kuvattu niiden 'laulantaa' esittäneen säeryhmänkerron antiteettisena kertauksena, joten runon koko keskiosa on kiteytynyt raskastekoiseksi yhtenäiskuvioksi. Lopussa on Axel Olrikin 'hvilolovin' mukainen epilogi-suvanto, mutta merkillepantavaa on, että senkin painavin kertokuvio on lopussa: »tuota toivoin tuon ikäni, halki polveni halasin: sukuhuni miestä suurta, rotuhuni rohkeata, heimohoni helkeätä, lajihini laulajata, vävykseni Väinämöistä».

Maailmansyntyruno alkaa niin Vienassa kuin Inkerissä ja Virossa leikkivän kevein puolisäe-kertokuvioin: »Tuo oli sotka, ilman lintu, lentelevi, liitelevi»; »pääskylintu, päivälintu, kesoilintu, kieloilintu lentelevi, liitelevi»; »sinisirje, kulde kirje, sinisirje linnukene lendas pailu, liugles pailu». Tämän yksikohtauksisen runon päätekuviona on melkein kaikissa suomenkielissä ja lukuisissa virolaisissa redaktioissa laaja säeparinkerto, jossa tavallisin relatiivilause ja päälause vuorottelevat: »Mi munan alaista kuorta, alaiseksi maaemäksi; mi munan yläistä kuorta, yläiseksi taivahaksi; mi munassa ruskuaista, se päiväksi paistamahan; mi munassa valkuaista, se kuuksi kumottamahan; mi muita munan muruja, ne tähiksi taivahalle.» »Löysi puolet ruskulaista, ne pani päiväksi paistamahan; löysi puolet valkulaista, ne kuuksi kumottamahan; mit muuta murua löysi, ne tähiksi taivahasen.» »Ühe pani pardiksi pajusse, teise jordiksi jogeje, kolmane tetreks teibäasse, neljani seppaksi Virussa, tagujaksi Järvamaale. Mis oli pardiksi pajussa, sie söi pajusta putki; mis oli jordiksi juessa, sie söi jue kaluja; mis oli tetreks teibäässä, sie söi teibästä samblu; mis oli seppaksi Virussa, tagujaksi Järvamaalla, sie tegi vallal valjaaida...» Metodisesti kiintoisaa on nähdä, miten motiivin täysin vaihtuessaakin runon painavoituvaan pohjakaavaan kuuluva jyrkö loppukuvio on pitänyt paikkansa; kuusalulaisesta esimerkistä ilmenee sekin, miten painavoituvuustendenssi voi särkeä symmetrisen kertokuvion, niin että viimeisenä mainittu seikka valtaa ylimääräistä alaa. Virosta Viaan tavattava yhteinen loppukuvio on nähdäkseni vahvimpia todisteita siitä, että Maailmansyntyrunun eri redaktiot sittenkin saattavat polveutua samasta suomalais-virolaisesta kantamuodosta.

Virolais-suomalainen *Kantele*-runo on pirstoutunut mitä erilaisimmiksi redaktioiksi, mutta sen painavoituva pohjakaava kuulaa yhä motiivien kirjavan epävakaisuuden alta. Kanteleen valmistusta kuvaava pääepisodi päättyy sekä Virossa että pohjoisilla runoalueilla painavaan säeparinkertoon, jossa kantelen ainekset luetellaan vuorottelevin kysymyksiin ja vastauksiin:

»Kust saa karpi kannelile? Sie saa lövi lövvaluusta. Kust saa kieli kannelile? Sie saa näiu juusista. Kust saa pulka kannelile? Sie saa avi ambe'esta. Kust saa luoka kannelile? Sie saa luiga siivaluusta.» »Mistä kansi kantelehen? Lohen purstosta punaisen. Mistä naulat kantelehen? Hauin suuren hampahista. Mistä kielet kantelehen? Hivuksista Hiien eukon, harjasta uvehveosen.» »Kust on koppa kantelessa? Koivusta visaperästä. Kust on naulat kantelessa? Tammesta tasaiset oksat. Kust on kielet kantelessa? Jouhista hyvän orihin.» Ainekset vaihtelevat, mutta pohjapiirustus on säilynyt vakaana. Epävarmempaa on, mihin vaihtoehtoiseen mutta joka tapauksessa painokkaaseen kerto- tai kertauskuviioon on päättynyt runon jälkiosa: kuvaus soiton vaikutuksesta eri kuulijoihin. Inkeriläinen runo luettelee kuuntelevat ihmisryhmät aluksi tiukemman säeryhmänkerron puitteissa: »mit oli miehiä — naisia — neitoja — poikia tuvassa, ne kaikki — —», sitten laven-tuvana säeryhmänkertona matojen, kalain, lintujen, suden ja karhun lumou-tumista kuvaavat säkeistöt. Pohjoisempana joku uudestirunoilija näyttää hahmottaneen Laivaretki-Kanteleensoitto-runoelman omalaatuisiksi kaksivai-heisten kertausten sarjaksi: ensin vanhain, sitten nuorten soutu; ensin Joukamoinen, sitten Väinämöinen iskee haukea; ensin muut, sitten Väinä-möinen soittaa kannelta; ensin metsän väen, sitten meren väen kuuntelu. Tähän paralleeliseen säkeistöpariin runo tavallisesti päättyy, ellei sen epi-logina ole perusteellinen ketjukertokuvio: Väinämöisen kyynelten vierinnän kuvaus.

Esitetyt harvat, mutta edustavat esimerkit riittänevät viitteiksi siitä, miten painavoituvuustendenssillä on oma osuutensa ainakin eräiden kertoma-runojen kokonaisrakenteeseenkin. Tutkiessani Martti Haavion Laulupuun 8-säkeikköjä, jotka eivät tietenkään käy alkuperäislähdeaineistosta, mutta suovat yleensä luotettavan yleiskatsauksen tärkeään osaan kansanlyriikkaa, tapasin kuusi 11+222-rakenteista säkeistöä (esim. »Jos mun tuttuni tulisi») mutta en ainoatakaan 222+11-rakenteista. 11+11+22-rakenteisia säkeis-töjä Laulupuussa on kymmenen (esim. »Hoida henkiheiniäni»), 11+22+11-rakenteisia yksi (»Kävitkö tiesi tervehenä»), 22+11+11-rakenteisia ei yh-tään. 11+11+1111-rakenteisia sädekahdeksikkoja on seitsemisentoista (esim. »Aika on iloita meidän»), 11+1111+11-rakenteisia kolme (esim. »Riusan varresta valitse») ja 1111+11+11-rakenteisia seitsemän (esim. »En ole poika tuulen tuoma»). Milloin siis 8-säkeiseen säkeistöön sisältyy eripainoisia kertokuvioita, painavammilla on taipumus sijoittua runon loppuun. Kahdek-sansäkeikköjen suuri enemmistö on Haavion mukaan symmetristä 11+11+11+11-rakennetta; Kaarle Krohnin antologiassa näiden osuus on tuntuvasti pienempi.

Olen edellä keskittynyt kvantitatiivisten, 'mitattavien' painavoituvuusilmiöiden selvittelyyn ja sivuuttanut kvalitatiivisten merkitsevyyserojen vaikutuksen runojen tyyliin ja rakenteeseen. Axel Olrikin mukaan 'peräpainoisuuden laki', *Regelen om Bagvaegt* ilmenee epiikassa siten, että lueteltaessa sarja henkilöitä tai asioita ylhäisin mainitaan ensimmäisenä mutta viimeiseksi se joka on erityisesti eepillisen mielenkiinnon kohteena. Nuorin veljes, viimeinen yritys jne. osoittautuu merkittävimmäksi. Jos on kysymys uskonnollisävyisistä yhteyksistä, niin noudatetaan 'kokkapainoisuutta': ensin Odin, sitten hänen kaksi seuralaistaan. Eepillisissä yhteyksissä saman kolmikon toimivaksi päähenkilöksi osoittautuu Loke, joka mainitaan viimeisenä.

Peräpainoisuuden laki, jota Olrik pitää suorastaan eepillisen runouden tärkeimpänä tuntomerkinä 'kolmilukulain' rinnalla, pätee laajalti kalevalaisen runouden piirissä. Kysymys on yleensä vain merkittävyyssuhteista, ei eri henkilöiden ja episodien esittelystä todettavasta kvantitatiivisesta painavoitumisesta. Tosin saattaa panna merkille, että viimeinen ansiotyö silloin tällöin käsitellään edellisiä laveammin tai että päähenkilön näyttämölleuontia tehostetaan ylimääräisin epiteettisäkein: yksi vanha Väinämöinen, toinen nuori Joukamoinen, kolmas seppä Ilmollinen, ilman rautojen takoja, ilman hiiltien hiillottaja . . . Mutta yhtä yleistä lienee, että rinnakkaisepisodeista ensimmäinen on lavein, ja yleisintä, että paralleeliset henkilöt tai kertauskuviot on mahdutettu tarkalleen samanlaajuisten säejaksojen puitteisiin.

Peräpainoisuuden lain samoin kuin painavoituvuustendenssin psykologiseen selitykseen olen jo viitannut: ensin sanottu valtaa tajunnan helposti ja kevein keinoin; sen mikä sanotaan tai esitellään myöhemmin on oltava tärkeämpää tai painokkaammin ilmaistua välttyäkseen häipymästä ennesanotun varjoon. Kalevalaisen runouden rytmikassa ja rakenteessa on havaittavissa sekä symmetrian että painavoituvuuden tavoittelua; kummankaan merkitystä liioittelematta tai vähäksymättä voitaneen todeta, että myös jälkimmäinen on kalevalaisen sanataiteen ja runoarkkitehtuurin suuria perustekijöitä.

MATTI KUUSI